

Date: 5th April-2026

XALQARO DAMLI VA ZARBLI CHOLG'ULAR ORKESTRI SINFIDA
TA'LIMNI TASHKIL ETISH

Toshmuxammedova Sevara
Respublika musiqa va san'at texnikumi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada xalqaro miqyosda amal qilinayotgan damli va zarbli cholg'ular orkestri sinfida ta'lim jarayonini tashkil etishning nazariy, metodik va amaliy asoslari tizimli tarzda tahlil qilinadi, bunda orkestr ijrochiligining murakkab tuzilishi, cholg'ular o'rtasidagi funksional va akustik uyg'unlik, jamoaviy ijroning psixologik va pedagogik mexanizmlari, shuningdek, zamonaviy ta'lim texnologiyalarining ushbu jarayondagi roli chuqur yoritiladi. Tadqiqot doirasida orkestr sinfida o'quvchilarning musiqiy tafakkuri, ritmik sezgisi, eshitish qobiliyati va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning ilmiy asoslangan modeli ishlab chiqiladi hamda uni amaliyotga joriy etish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: orkestr, damli cholg'ular, zarbli cholg'ular, baraban, jamoaviy ijro, ritm, musiqa pedagogikasi, orkestratsiya, dirijyorlik.

Zamonaviy musiqa ta'limi tizimida orkestr sinfi murakkab pedagogik muhit sifatida qaraladi, chunki u individual ijrochilikdan farqli ravishda ko'p komponentli, jamoaviy va tizimli faoliyatni talab qiladi, bunda har bir ijrochi umumiy musiqiy jarayonning ajralmas qismi sifatida faoliyat yuritadi va o'z ijrosini boshqa cholg'ular bilan uyg'unlashtirish orqali yakuniy badiiy natijaga erishiladi. Ayniqsa, damli va zarbli cholg'ular orkestri sinfi o'zining rang-barang temblari, murakkab ritmik tuzilishi va ko'p ovoqli fakturasi bilan ajralib turadi, bu esa o'quvchilardan nafaqat texnik mahorat, balki rivojlangan eshitish qobiliyati, yuqori darajadagi ritmik sezgi va jamoada ishlash ko'nikmalarini talab qiladi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, orkestr sinfida ta'lim jarayonini samarali tashkil etish orqali o'quvchilarda nafaqat professional ijrochilik ko'nikmalari, balki kommunikativ madaniyat, intizom, mas'uliyat va ijodiy tafakkur kabi sifatlar ham shakllanadi,

Damli va zarbli cholg'ular orkestri murakkab akustik tizim sifatida shakllanadi, bunda har bir cholg'u o'zining tembri, diapazoni va dinamik imkoniyatlari bilan umumiy tovush muhitiga hissa qo'shadi, aynan shu uyg'unlik orkestr ijrosining sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Damli cholg'ular guruhi melodik va garmonik qatlamni shakllantirishga xizmat qilsa, zarbli cholg'ular guruhi ritmik asosni yaratadi hamda musiqaning vaqt va energiya parametrlarini boshqaradi.

Orkestrning tizimli tuzilishi quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi: melodik qatlam (nay, klarnet, truba); garmonik qatlam (trombon, valtorna); ritmik qatlam (baraban, timpani); rang-baranglikni ta'minlovchi zarbli cholg'ular (xilofon, marimba).

Mazkur qatlamlarning o'zaro uyg'unligi orkestrning yaxlit tovush tizimini shakllantiradi.

Orkestr ijrochiligi murakkab psixologik jarayon bo'lib, unda o'quvchilar bir vaqtning o'zida bir nechta faoliyatni amalga oshiradi, Ya'ni, ular notani o'qish, ritmni his

Date: 5th April-2026

qilish, o'z ijrosini nazorat qilish va boshqa ijrochilar bilan uyg'unlikni saqlash vazifalarini bir vaqtning o'zida bajaradi. Bu jarayon markaziy asab tizimining yuqori darajadagi faoliyatini talab qiladi va muntazam mashqlar orqali rivojlantiriladi.

Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, jamoaviy ijroni shakllantirish quyidagi omillar orqali amalga oshiriladi: eshitish orqali nazorat qilish (aural monitoring); o'zaro moslashuv va muvofiqlashtirish; umumiy maqsadga yo'naltirilganlik; ijrochilik intizomi.

Bu jarayonda dirijyor markaziy boshqaruvchi sifatida nafaqat temp va ritmni belgilaydi, balki ijrochilar o'rtasidagi psixologik muvozanatni ham ta'minlaydi.

Zarbli cholg'ular, ayniqsa baraban orkestrning ritmik "yadrosi" sifatida faoliyat yuritadi, chunki aynan ular tempni barqaror ushlab turadi va barcha ijrochilar uchun vaqt mezonini belgilab beradi, шу боис барбан ижрочиси юқори даражадаги ритмик аниқлик ва масъулиятга эга бўлиши талаб этилади.

Ritmik tizim quyidagi elementlardan tashkil topadi: temp barqarorligi; aksentlar tizimi; ritmik naqshlarning uyg'unligi; sinkopa va poliritmiya elementlari.

Zarbli cholg'ular ushbu elementlarni boshqarish orqali orkestr ijrosining barqarorligini ta'minlaydi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarni qo'llash orkestr mashg'ulotlarining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi, chunki ular o'quvchilarga o'z ijrosini mustaqil tahlil qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish imkonini beradi. Ayniqsa, audio-video yozuvlar asosida tahlil qilish usuli o'quvchilarning reflektiv fikrlashini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Shuningdek, quyidagi texnologiyalar keng qo'llaniladi: metronom va ritm dasturlari; virtual orkestr simulyatorlari; onlayn repetitsiya platformalari.

Bu vositalar o'quv jarayonini individuallashtirish va uni xalqaro standartlarga moslashtirish imkonini beradi.

Orkestr sinfida ta'lim jarayonida uchraydigan muammolar ko'pincha ijrochilar o'rtasidagi nomutanosiblik, ritmik aniqlikning yetishmasligi va jamoaviy moslashuvdagi qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'ladi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun: muntazam va tizimli repetitsiyalar tashkil etish; kichik guruhlar bilan ishlash; individual yondashuvni kuchaytirish; zamonaviy texnologiyalardan foydalanish zarur hisoblanadi.

Kelajakda orkestr ta'limida sun'iy intellekt va raqamli tahlil tizimlaridan foydalanish yangi imkoniyatlar yaratishi kutilmoqda.

Xalqaro damli va zarbli cholg'ular orkestri sinfi murakkab va ko'p bosqichli pedagogik tizim sifatida nafaqat o'quvchilarning ijrochilik mahoratini, balki ularning musiqiy tafakkuri, ritmik sezgisi, jamoada ishlash qobiliyati va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN O'ZBEK ADABIYOTLARI RO'YXATI:

1. Abdullayev R. *Musiqqa nazariyasi asoslari*. – Toshkent: Fan, 2022.
2. Rahimov S. *Zarbli cholg'ularni o'qitish metodikasi*. – Toshkent: Innovatsiya, 2023.
3. Qodirov A. *Orkestr va ansambl ijrochiligi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.

Date: 5th April-2026

4. Rasulov B. *Musiqa pedagogikasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
5. Karimov D. *Damli cholg'ular ijrochiligi asoslari*. – Toshkent, 2021.

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings

